

ЖАНА ОЛОХ

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

● №16 — 17 (7089—7090) ● 1991 СЫЛ ОЛУНҢУ 5 КҮНЭ. ОЛТУРУНҢУК ● СЫНАТА 8 ХАРЧЫ

Төрүөбү мүлчү туппакка

Саха кийитигэр ынах эрдэ төрөөһүнэ үөрүүдэх суол. Оттон иһирэ ныйрайдэр төрөөһүнэрэ—эссе улахан үөрүү. Соххотарга ынах төрөөһүнэ күнүгүн албаһи иһэр. Иккинн дааннайынан 485 ныйраы ылыһына. Ити ээспит сый туһаннаах каммисааһыттар 150-чанаан элбэх. Оттон «Мындааа-йы» соххот «Юбилейнай» ферматтар түөрт ынах иһиралары төрөттө. Барыта санаа хоту буолбатах дуо диэххэ айылаах. Кырдык, ректорнай көрүү түмүгүнэн быйыл оройуонга ынах уулаһыта куһағана суох.

Ол эрэри төрөбү өйрөһүөккэ интиэхпит дуо? Төрүүххэ эрдэттэн бөлөмнөһөн олоһор хаһаайыстыба суох да диэххэ сөл. Холбоһор, Карл Маркс аатынан соххотка 60-ча ныйраыга мистэ көстүбүккэ ыскал буола сыртыта. Бары да хаһаайыстыбаларга балаһыаньа итиннэхэ маарыһымыр. Үчүгэй куһағана суох буолбатах диэбиккэ дылы, ынах күргүмүһүн төрөөгүһүн, ныйрай турар мистэттэн көрдөөһүн барыларын тириир. Специалистар аадыларынан, сорох хаһаайыстыбаларга 800 — 1000 ныйрай күтүүлэр.

Хотонноор кырааастары, минералматтар, кордо-булга эпистэттэбэтэ сага төрүүххэ охсуулаах буолу. Билигин төрүүх үс ыһымат биһир кэригэ ыһыматкыттарга баар, ныйрай үксэ киһилэргэ турар өлөр. Хайы-үйө 12 ныйрай өлө. Синиэхэ хотонно, ыһараас убаа, мөлтөх айылына турар онто да суох нагуэна-лаах ыһааһынаах коруулар ныйрайдар мантан саас эссе мөлтүөхтөрө. Быйылгы итинник көрүүттөн төрүүх 8 бырыһана өлбүтэ. Ол нийгэр Субуруускай аатынан соххотка 11,9. Карл Маркс аатынан соххотка 10,6 бырыһана. Ити эссе былырыныгы курдук бары өртүнэн үчүгэй хаачылылаах сылта.

Быйылгы дымл уратыларын бары өртүнэн учуоттуур наада. Билигин, ветстанция дааннайынан, соххотарга 75 мөлтөх туруктаах сүөһү баар. Маннаах ийэ сүөһүлэргэ уонна ныйрайдарга ыһыматтар эмтир-сэрэтэр ветеринарнай үлэлэри сарга көрүүнү, аһатыны күчөйөһхэ. Мөлтөхтөрү аһа көрүүгэ ыһаахха, эмтир нууһа-ры аһаахха. Билигин ман-нык пуун Субуруускай аатынан соххот Болтонотту-тар 30 сүөһүгэ анаан

С. СМЕРНИКОВА.
(Ханыат экономикада уонна социальнай олоххо отделыи сэбиэдиссэй).

БЫРААП НУОРМАТЫН КЭИИЛЭР

Народнай депутаттар оройуоннаады Советтары президиумун бу дымл тохсунуу 15 күнүгэр 4 №-дэх быһаа-рытынан 1974 сыллаахха төрөөбүт граждана-ры тохсунуу 22 күнүт-тэн 25 күнүгэр дээр Чу-ралчы оройуонун при-зывной учаастагар сы-һыран суруйуу ыһыл-лыбыта.

Онно медицинскэй нө-рүүтү 130 киһи ааста. Призывной учаастага 32 киһи ыһаабыта. Ол нийгэр Соловьев ныйлаһыттан (председатель Д. Н. Со-банов). 5. Чамиртан (председатель Е. К. Ери-меев). 2. Волтоноттон (председатель А. М. Слепцов) 5 киһи. Оройуон Советын пре-зидиумун быһаарымын автомашынаан хаачы-лыыга ветстанция ча-

Оройуоннаады ба-йыаннай комиссар майор В. ТРИШКИН.

балаһыанналары бигэрэттэ.

Пленум ССКП КК уонна КХК чилиэннэригэр састааптаах комис-сияны төрийэргэ уонна ону комму-нистар куустэрин сомоболуур, республикага граждандар айыны итиннэ общественнай сөбүлэһи-ни харыстаан хаалларар суоллары көрдүүр наадаттан Эстония партий-най тэрилтэлэригэр дыһала туру-гу үөрөттөрө ыһаарга быһаарыы ылыһына.

Пленум партийны кытары сө-бөһүн сүтэрбит А. И. Гельманы ССКП КК састаабыттан таһаарда. Грузия Компартиятын КК бастааы секретарын быһыытынан үлэлэһи-нэ тохтообутунан сэбэстээн Г. Г. Гумбаридзены ССКП КК Полит-бюроһун чилиэннэ эбэһиннэһиттэн босхолоото.

ССКП КК Пленума КК чилиэнэ академик С. С. Шаталин бэчээккэ кэлини суруйуулары кытары сөбүлэспитин эттэ уонна ССКП КХК президиумун, С. С. Шаталин үтүөрбүтүн кэни, киһи дайыһыла-рын туһунан боппуроһу көрөрү-төр уонна ССКП КК учараттаах Пленумун көрүүтүгэр этиилэри киһилэригэр соруудахтаа.

Г. И. Янаев ССРС вице-прези-дентинэ татыллыбытынан аттэнна киһи бэйэтин куһун ити поска үлэлэһиннэ түмэрэ булгуччу наа-далаарынан иһин ССКП КК По-литбюроһун чилиэннэ уонна КК секретарын эбэһиннэстэриттэн бос-холоһно.

Пленум ССКП КК Политбюроһун чилиэннэ Л. Э. Аншуу—Эстония Компартиятын КК бастааы secre-тарын—талла. ССКП КК secreта-рынан П. К. Лучинская татыллыһа.

(ССТА).

ССКП КК уонна КХК холбоһуктаах Пленума

Тохсунуу 31 күнүгэр Москва-да ССКП ККин Комитетин, ККин Контуруоллуур Комиссиятын хол-боһуктаах Пленума буолан ааста. ККин үлэтигэр кыттыһы ыһыл-лар: партия республикалардаагы, кыраайдардаагы, уобаластардаагы, уокуруктардаагы комитеттарын бастааы секретардара, союзнай республикалар Компартияларын КК-рын ССКП ККин быһбарданар органнарыгар киирбэтэх иһинс се-кретардара уонна контуруоллуур комиссияларын председателлэрэ, ССКП-тан ССРС Верховнай Со-ветын депутаттара, партийнай ха-һыаттар уонна сурунааллар редак-тордара, ССРС Сэбиэллээх Күүстэрин, сорох ведомстволар уонна тэрилтэлэр представителлэ-ра.

Пленуму ССКП КК Генераль-най секретара М. С. Горбачев аста.

Пленум көрүүтүгэр манньык боппуроустар киһилэрининилэр:

1. Билигин быһымы-майгы ту-һунан.
2. ССКП Устаабын регистра-циялааһына бэлэмнээһин туһу-нан.
3. ССКП нормативнай-методи-ческой докумуоннарын уонна пар-тийнай тэрилтэлэри тэрээһин-политической өртүнэн бөбөргөтүү туһунан.
4. Союзнай республикалар Ком-партияларын 1991 сыллаагы бюд-жеттарын туһунан.
5. Тэрээһин боппуроустар.

Бастааы боппурооска иһити-лэрини ССКП КК Генеральнай секретарын солбуһаачы В. А. Ивашко огордо.

Дьүүллэһин хаамытыгар киир-бит этиилэри уонна бэлэтээһин-

нэри бары өртүнэн көрүү кэни-тэн «Билигин быһымы-майгы уон-на партия сорукарын туһунан» политической Сайабылыһына ыһыллыһа, ол бэчээккэ тахсар.

«ССКП Устаабын регистра-циялааһына бэлэмнээһин туһунан» уонна «ССКП нормативнай-мето-дической докумуоннарын итиннэ партийнай тэрилтэлэри тэрээһин-политической өртүнэн бөбөргөтүү туһунан» даһылааттары ССКП КК секретара С. С. Шенин огор-до. Пленум ССКП КК дыһала-рын дыһайаачы Н. Е. Кручина союзнай республикалар Компар-тияларын 1991 сыллаагы бюд-жеттарын туһунан даһылаатын иһиттэ.

Дьүүллэһин кэниттэн Пленум «ССКП Устаабын регистра-циялааһына бэлэмнээһин туһунан», «Партийнай тэрилтэлэри тэрээһин-политической өртүнэн бөбөргөтүү туһунан», «Союзнай республикалар Компартияларын 1991 сыллаагы бюджеттарын туһунан» уураахтар-ы ылыһына ССКП-га быһбардар уонна быһбарданар органнар сас-тааптарыттан төттөрү ыһырыы бэрээдэһин туһунан; ССКП чилиэннэрин учуоттааһын уонна пар-тийнай статистика туһунан; ССКП тэрилтэлэригэр уонна быһбарданар органнарыгар делегированносто туһунан; ССКП тэрилтэлэригэр партийнай усунуостары уонна фи-нансовый-хаһаайыстыбанын үлэни учуоттааһын туһунан; ССРС Сэби-лэннэлээх Күүстэригэр ССКП тэ-рилтэлэрин үлэлэрин туһунан ин-струкциялары; ССКП ман-найгы сүһүөх партийнай тэрилтэ-тин секретарын статусун туһунан; «ССКП ветеранна» туһунан; ССКП-га дискусиялары уонна референдумнары ыһыты туһунан

ФЕДЕРАЦИЯ СОВЕТЫН МУНҢАҒА

Сага союзнай дуоҕаба-ры бэлэмнээһингэ си-бээстээх боппуроустар коммиссестара уонна При-балтика республикалары-гар быһымы-майгыны дьүүллэһин — Федерация Советын олунуу 1 күнү-гэр ССРС Президеһи М. С. Горбачев председател-лээһининэн буолан аспит учараттаах мунна-һын күнүгэр бэбискэтэ итиннэ.

Бу иһиннээҕи мунна-ха ыһыллыбыт быһа-рытыта сөл түбөһиннэри Федерация Совета феде-ративнай принциптергэ олохуран уларытыллан тэриллэр. Иһин үгүс нацио-налыһаах государствэ бо-ломуочуларын бастааы уочарат союз уонна фе-дерация субъектарын бо-ломуочуларын ты-һыныта түмүлэр. Киһи-лэр дуоҕабарга союзнай-республикалар холбо-һуктаах боломуочулар уонна республикалар бы-лаас уонна саланта союз-

най органнарын дыһа-йымыларыгар бизэр боп-пуроустарын эргимтэлэ-рин чуолмайдык ыһаарга этиилэр.

Хайы-үйө чугастаады кэмгэ федерация субъек-тарын толору кыахтаах представителлэрэ дуоҕа-бар ыһааһыларын теле-тарин сөһүннүһүгэр киирэллэригэр быһа-арыы ыһыллыһа. Бу үлэ-гэ кыттыһа ученайдар уонна специалистар тар-дылаллар.

Күнүгэр бэбискэ иһи-с боппуроһугар Лат-вийскай ССР Верховнай Советын Председателэ А. Горбунов, Эстонскай ССР Премьер-Министрэ Э. Са-ансаар, Литовскай ССР Министрлэрин Советын бастааһынай представи-телэ Э. Вирнаускас ин-формациялара иһилинэ. Балаһыаньаны сыһа-лаан ССРС Верховнай Советын соруудаһынан Прибалтика республика-ларыгар бара сылдьыбыт Р. Н. Нишанов, Г. С. Тарасевич, А. А. Дени-сов тыл этиилэр. Тыл этиилэргэ прибалтийскай республикаларга ыһыл-лыбыт Конституцияны утары акталар, үгүс ах-сааннаах граждандар бы-

раалтарын кэһин общес-твэда утарыта турсууну үөскэппитэ бэлэтэһиэ. Соххоту биһир кэһин ик-кис кэһини төрөтөн та-һаарда. Киһи быһаас ор-ганнарын өртүттэн со-хуоннаы көмүскээһингэ сөптөөх кытаанах буолуу көрдөрүлүбэтэ.

Федерация Советыгар политической боппуроос-тары быһаарыһа ба-йыаннай куһуу туттуу таһаарылыа суохтаады, нирсээһиннэх быһымы-май-гы төрүттэрин туоратар, конституционнай бэрэ-дэһи чөлүгэр түһэрэр булгуччу наадалаарын туһунан ССРС Прези-дентин тохсунуу 22 кү-нүгэр сайабылыһына-та өйөннө.

Федерация Совета бары республикаларга, дөйду территориятыгар бүтүн-нүүтүгэр «ССРС соххот-нарынан көрүлүбэтэх сэбиэллээх тэриллэ-лэри тэрийини бобор уон-на соххотнаа суох ха-раллар түбэлтэтигэр сааһы-сэби тутан ыһар туһунан» ССРС Президе-нин Ыйааҕа булгуччу то-лорулуута хааччыллыах тустаах дин бэлэтээтэ.

(ССТА).

САХА ССР НОРОУТУН
УӨРЭБИРИТИН
УЛЭИТТЭРИГЭР
«РСФСР ОСКУЛАТЫН
УТУӨЛЭЭХ УЧУУТАЛА»
БОЧУОТТААХ ААТЫ
ИНЭРЭР ТУҺУНАН
РСФСР Верховнай
Советын Президиумун
ЫАААҒА

Уөрөнэччилэри үөра-тингэ уонна итингэ үтө-лэрин уонна үгүс сыллаах үтө суобастаах үлэтин иһин нигэрэгэ
«РСФСР оскулатын
үтөүлээх учуутала» бо-
чуоттаах ааты
ПИНИГИНА Галина
Григорьевнага — Чура-
лы оройуонун Чурапы
орто оскулатын учуута-
лыгар.

РСФСР Верховнай
Советын Председателэ
В. ЕЛЬЦИН.

ВАРВЫТ
ДЕПУТАТТАР
ОННУЛАРЫГАР

Олунуу 3 күнүгэр оройуон Советын иһин уокуруктар райсовет на-роднай депутаттарынан татыллыһылар:

17 №-дэх уокурунаа —Адамов Гаврил Инно-кентьевич.

20 №-дэх уокурукка —Яковлев Спиридон Ива-нович.

Выһбар коммиссия.

Народнай депутаттар оройуоннаабы Советтарын үһүс сессията

ОРОЙУОН САЙДЫТЫН САНА СОРУКТАРА

Райлаан председателэ В. И. НОВГОРОДОВ дакылааттан

Промышленная бородуусу-Ванна онорон таһаарыи нэом-йа, ааспыт пятилетканы кытта таһнастахха. XII пятилеткада 2 бырыһыан үүнэ. Сүөһү ин-тинин хаачыстыбаннай көрдөрүүлэрэ балаача тубустулар. Ол курдук, биһр ынахтан 1715 кг үүт ынан, урукку өртүгэр ыдыллыбатах кирбигэ тийди-бит. Государствода туттарылар сүөһүтүн орто мйааһына 300 кг кыра биһр да совхоз суох буолла. Ити көрдөрүү оройуон үрдүнэн 334 кг таһнаста. Айылска төһө да ыраахан охсуулары онорбутун иһин, сиртан туруктаах үүтүүнү ылымга балаача үлэ ымытылы-на. Туорактаах культураны хомуйуу ааспыт пятилеткада 5,4 ц эбит буоллаҕына, кэлин икки сылга гектартан ортотунан 17,5—16,3 центнер үүтү хомулунна. 1988 сыллаахха сүө-хү аһылыгын 45,6 бырыһыан-нын бааһынаттан ылымныт, ити көрдөрүү 1989 сыллаахха 42,3, оттон 1990 сыллаахха 43 бырыһыанга тийдэ, атыннык эттэххэ, биһр усуллубунай тө-бө сүөһү рационугар 4,5 цент-нер аһылык единицалар тий-лэ аһылыгы бааһынаттан ылар буоллубут. Бу салаада «Мын-дааайы» совхоз улахан сити-нилээх, иһин сүөһү аһылыгын 73 бырыһыаннан бэйэтэ бааһы-нада бэлэмниир.

Бу пятилеткада совхозтар элбэх сыллаах оту үүннэрингэ хайыска ылан үлэлээбиттэрэ үчүгэй түмүктэри биэрэн эрэр. «Күрүө» программа эмнэ кө-дүүстээх буолла. Бизс сүүл у-тата барыта 9262 гектар сир элбэх сыллаах оту ылымга аһаан бэлэмниир, 7385 гектар-га ыһы ымытылына. Пятилет-ка устата 1000 км усталаах капиталнай күрүөнү тутарга хорсун былаан ылымныта, ситэтэ суох ааһынан, 807 ки-лометрнан туолла. Күрүө ту-туутугар «Чурапчы», «Мугу-дай» совхозтар атыттаран үчүгэй көрдөрүүлэринилэр. Оро-йуон киинин шифтээх тэрилтэ-лэрин күүһүнэн 150 км күрүө тутулунна.

Бу сылларга биһр саамай хаалылаах салаабытыгар— бородуускуйаны астыыр (пере-работка) салаада балаача хам-сааһын оноруллубутун бэлэ-тиэххэ соп. Хаалыттан гэх-сэр туһугар кэлин арыйах сыл-га бу салаада барыта 1704 тыһ. солк. суумалаах сүрүн фондалар олоххо киллэрилин-нилэр. Рынок сыһыаннааһыла-рыгар ийиринэн бу болпурос суолтата өссө улааттыа, онон эт-үүт комбината астыыр са-амы өссө көгөтөр былааннар-да биһрэннэн эрэ сөл.

Пятилетка устата капитал-най тутууга балаача үлэ ы-мытылына. Ол курдук, барыта 57 мөл. солк. сүрүн фондалар олоххо киллэрилиннилэр. Сов-хозтар уонна ОАПХ хааччылар тэрилтэлэрэ, 48,2 мөл. солк. капиталнай угууну ба-һылааннар, былааннарын 138 бырыһыан толордулар. Сүрүн фондалары олоххо киллэрингэ 43,9 мөл. солк. үлэ оноруллан, тустаах былаан 1,5 төгүл аһа-рылыһна. Пятилетка устата ба-рыта 66,7 мөл. солк. капитал-най угуулар онорулаһылар, ааспыт пятилетка сылларыттан 2,6 төгүл элбэх үлэ ымытылы-на. Тутуу матырыбаалларынан хааччылыы иһинки өртүгэр улахан проблемада кубулуйар кутталлаарынан, тэрилтэлэр уонна «Мындааайы» совхоз тутуу индустриятын базатын тэринигэ үлэи салаабытта-ра биһрэннэн эрэ наада.

Сүөһү аһылыгын базатын кө-гөтингэ «Нуотара» хаһаайыс-

тыбаны тэрийингэ хайыска ытыллан, кэлин икки сылга кини материалнай-технической базатын онорууга 2,1 мөл. солк. үлэ угулунна, үлэ сөптөөх тэтиминэн ымытыла турар. Бы-рамылаахыт 11 ыраа уааста-гы сайынарарыга 6,4 мөл. солк. үлэ туһада таһаарылыһа.

Ити этиллибит барыта оро-йуон экономикада биһр сиргэ төпсөһүнэбэтин көрөһүлүлэр. Сайдыы сорох ситиһинлэрин уонна сүрүн хайыскаларга ы-тыллыбыт үлэлэр түмүктэрин эрэ билиһиннэрдэбит. Оттон искэ дииргэс киһрдэххэ, ба-рыта эри-дэхси үчүгэй буол-батах. Тыа хаһаайыстыбатын сүрүн көрдөрүүлэрэ киһини үөрдүбэттэр. 1990 сыл түмүк-тэрэ куһаҕана суох курдукта-рын да иһин, ити иһинээһи сылларга хаалым таһаарыллы-быта уопсай түмүккэ улахан-нык оҕуста. 1990 сылга үүтү, ити государствода атылааһын туһааннарыннан 102,8 уонна 103,5 бырыһыан толорулуну-лар. Ааспыт сылларга хаа-лыттан 915 тонна көбүрөтү-лүннэ, ол үрдүнэн былаан 98,5 бырыһыан эрэ толорулунна. Туруоруллубут кирбиги төһө да ыдыллыбатаһын иһин, ааспыт пятилетка сылларын кытта таһнастахха, 1751 тоннаан эл-бэх үүт ыанна. Үүтү маһытса-былааннарын Субуруускай а-тынан уонна Эрлики Эрстиин аатынан совхозтар 96, «Чурап-чы» совхоз 83 бырыһыан то-лортооннор, улахан хаалымын таһаарыттар уопсай түмүккэ охсууну онордо. Үүтү маһыт-са ис кыахтарын ситэ туһамма-тыбыт. Выстахтык ыллаахха, атыттартан таһынык дэлэй аһы-лыктаах «Мындааайы» совхоз үүтү маһытса оройуон орто көрдөрүүтүн да ситиспэтэ. Эти туттарыга ааспыт сыллаахха түһэрлибит сакаас 85 тонна-нан аһара толорулунна эрэри, бизс сыл түмүгүнэн 369 тонна эти ситэ туттарбатыбыт. Эр-лики Эрстиин аатынан, «Мугу-дай», «Мындааайы», «Чурап-чы» совхозтар бу салаада үлэ-ни ситэ-хото ыспатылар.

Государство иһингэр сорук-тамыт былааннарбытыттан хортупуу атылааһыны эрэ толордубут. Түүлээһи тутта-рыга бэлэтиэмнэп кирбинни ылар ымактар баалларын үрдү-күн, бэйыл совхозтарга көгүл бөриллибитин туһанан, Эрлики Эрстиин аатынан совхоз 199 тыһ. солк. түүлээһи бэйэтисэр хааларбытын түмүгэр оройуон сыллаагы былаана 10 тыһ. солк., пятилеткадаарыта 4 тыһ. солк. толоруллубатылар.

Пятилетка сылларын сүрүн итэбэстэриттэн биһрдэстэринэн нэһилиэнньэ ордук наадылар бородуукталарын — хортупу-уу уонна оҕуруот астарын дэлэһи үүннэрингэ хамсааһын оноруллубатага буолар. Ол курдук, оҕуруот аһын атылаа-һытга былааным агарын эрэ толордубут, ааспыт пятилетка таһымттан 349,2 тоннаан таһнары түстүбүт. Маннаха 547 тонна былааны ылыннан ба-ран тохтут «Чурапчы» совхоз улахан охсууну онордо. Хортупуу үүннэринин XI пяти-летка көрдөрүүтүттан 233 тон-наан арыаһытыбыт. Ол сүрүн биһичинэтинэн Субуруускай аатынан совхоз мөлөтүк үлэ-лээн, былааннамыттан 377 тоннаан арыаһа хортупуу хомуйубта буолар. Атын сир-тан ас-үөл аралымдары иһинки өртүгэр өссө уустутуруоба, он-нук усуллубунада бүтүгү кур-дук үлэлээһин охсуута өссө ыраахан буолуога.

Пятилетка көрдөрүүлэрин биһрдин совхозтарынан ырытар буоллаха, тыа хаһаайыстыба-

тын бородуускуйаларыгар 5 сүрүн көрүггэ госзаказ туһа-риллибиттэн. Субуруускай аатынан совхоз биһр да көрүгү толорбото. «Чурапчы» совхоз түүлээххэ эрэ санааһын төлө-рө. Эрлики Эрстиин аатынан совхоз хортупуу, Карл Маркс аатынан совхоз эти ту-тарыттан уратыларга эмнэ былааннарын тохтулар.

РЫНОК УСУЛУОБУНА-ТЫГАР ТЫА ХАҔААНЫС-ТЫБАТЫН БЫЛААННАА-БЫН УРАТЫЛАРА

Рынок усуллубуатыгар үө-дөттөн түһэрлэлэр, хортупуу-ланар көрдөрүүлэр мукутуу-дук арыаһытылаахтар. Тэ-рилтэлэргэ, хаһаайыстыбаларга бэйэлэрин-бэйэлэрэ дьаһаны-ларгар кыах көнөтүлүннэ. Ол эрэри ити эмиснэчи олох-тоһо суога. Рынокка киһрин бастамы этабыгар государство өртүтөн ороһуу, сүрүннээн биһрин баар буолуога.

Тыа сиригэр хаһаайыһына-һын араас формалар олохто-нолорунан, аһы-үөлү мнэстэ-тингэр оноруу суолтата ордук улаатар, агропромышленный комплекс бары сулуспаларын оруоллара күүһүрэр.

1991 сылга аан маннан сир-и туһанааччыларга эмнэ уон-на үүккэ продналог олохтоһор. Итинэн сиргэ эмнэ, үүккэ, түүл-лээххэ, хортупуу, оҕуруот астарыгар республика сакааһа түһэрлэлэр. Атыттарылар сына үрдээһинэ, иһиннээн бэ-риллэр материалнай-техни-ческой ресурстары оптовкай сыаналарынан утары атылаа-һын государствонай сакааһы барыстаах онорор. Ол эбэтэр продналог, госзаказ иһинэн атылааһылар бородуускуйаны государство үрдүк сыананан атылааһы кэктиһтир уонна утары материалнай-техничес-кой ресурстарынан хааччы-лыыга эбэһинэстэнэр. Продна-логка уонна госзаказна киһрбэ-тэх бородуукталары оноруу-чулар дуогабарлаһылыбыт сманан биһрлэр батарыах-тара. Российская Федерацияда продналог уонна госзаказ боро-дуускуйа нэомэйин 70 быры-һыантанн ордуо суохтааһын туһуан этилиһэ. Үгүс көпсө-тинилэр, туруорсуулар кэктиһ-титтэн ааспыт сыл таһым-тан үүккэ 88,6, эмнэ 84 быры-һыанга тийэ улаатынарары ситистибит уонна Госагропрому кытта дуогабар түһэриһтибит. Оройуон тас өртүгэр үүтү, эти таһаарыи урукку таһымнан хаалар, атыннык эттэххэ, 400-чэки тонна эт, 160 тонна арыы. Оройуонга элбэх эти үүтү хаалларар туһуттан кыра нэомэйлээх бородуускуйада дуогабар түһэриһиллэр ордук күрдүк. Ол эрэри итинни суолу тутуһаһытына, совхоз-тарбыт финансовый турунтара айтырмада, биһрдиллэн эти үүтү, о. д. а. тыа хаһаайысты-батын бородуукатын онорос-чулар дохуоттара ачылаа. Нэ-һилиэнньэ да, хаһаайыстыбалар да харынан дохуоттара үөдү-рүн ситистэхпитинэ эрэ сайдар кыахтаахпыт.

Сыл улахан уратытынан ха-һаайыстыбалар былааннарын агостоллоругар ханнык да ороһуу, ылааһын таһаарылы-батада буолар. Онон совхозтар дуогабардары бэйэлэрин кыах-тарын толору арыаһын көрөн түһэрстилэр. Холобур, «Чу-рапчы» совхоз бэйылгы үүтүн 86,8, эти 57 бырыһыангар эбэһинэс ылымны буоллаҕы-на, атын совхозтар 80—90 бы-рыһыанга тийэ дуогабардас-тылар. Бу болпуроска нэһи-лиэнньэ күүскэ үлэһиэр» эрэ-биллэр. Өскөтүн агардас сов-

хозтарга суоттаннахпытна, нэ-һилиэнньэ сир иһин ресурса 100, арыыта 30, цельномолоч-най бородуускуйада 270 тонна-нан ачылаһтара.

Кэлин иһин сылга кытаах ха-һаайыстыбада ынах, сылгы, си-биһиньэ балаача эбилиһэ. Ы-һыл нэһилиэнньэ 700 т үүк-кэ, 200 т эжэ сакаас түһэрлэ-лэр. Сельсоветтарынан төһө сүөһүлээхтэринэн көрөн, биһр-дин ынахха 230 кг үүтүнэн суоттаныллан, тэи былаан тэрдиллээ. Одьулуунга үлэһиэр үүтү хомуйар коопе-ративна былаан тэрдиллэбэтэ, атын да бааһынай хаһаайыс-тыбалара бэйэлэрин бабалары-нан бородуускуйаны тутта-рыахтара.

Хортупуу атылааһытга республика 210 т былаан тү-һэрдэ. Ити, биллэн турар, би-һини наадыһыбытын ыраабы-нан толуйбат. Ааспыт сыллар-та бу салаада идэтиһи үлэлэ-бит Субуруускай аатынан сов-хоз аһаастана оһорор. Уопсай иһтиһиннэн салайтаран, бы-һыллыттан хортупуу үүннэ-риннэн бары совхозтар дьарык-таналарыгар соруах тэри-диллэр.

Оҕуруот аһыгар бары сов-хозтарга 170 тоннада сакаас түһэрлэлэр. Үлэ бу салаатын баһылаатыбыт диир кыахыт эмнэ суох. Хаһаайыстыбаларга биһр эрэ тепличаларга суотта-нар тутах буолуога. Ол сыл-ларга аһаас сиргэ аһаан үлэ-диргэ база таримит «Чурап-чы» совхоз иһинтэн аһааста-нар суолга туруммутун түмү-гэр оройуон олохтоһомут дүөр-ма сытса 6 бырыһыан эрэ бэлэмнир балаһыаннара ту-баста.

Түүлээх туттарытыгар тэрдиллэр госпостанка при-циптэрэ эмнэ уруккуттан ура-тылаахтар. Былаан урукку сыл таһымнан тэрдиллээ, ол эрэри 100 бырыһыан буол-бакка, 70 бырыһыанга оройуон тас өртүгэр барыада, 30 быры-һыанга хаһаайыстыбалар бэ-йэлэрэ туттуулар.

Быллыгыттан эт-үүт комби-ната сүөһү, сылгы тиһитин иһитиннэн дьарытаннада. Ити сылга оройуонга бэлэмниэр тиһи 70 бырыһыанга хаалара сабадаланар.

Райпотребсоюз хаһаайыны онорор уонна эти аһаарар ылаада сырыс суоһунан толору кыахытынан үлэһин илик. Нэ-һилиэнньэттэн утары дефицит-тэй табаардары советуһуна атылааһын тохтогуллубу-тан, бу болпурос өссө ыраа-да. Мин санаабар, бородууску-йаны астааһын барыта биһр сиргэ—эт-үүт комбинатыгар түмүлэрэ ордук буолуо этэ. Эт-үүт комбината совхозтар, атын тэрилтэлэр ордуунар эттерин астаан баран төһөрөр курдук дуогабарлаһан ылаада-на, нэһилиэнньэ наадыһытын хайа эрэ өртүнэн толуйуоху-тун соп.

Аһы-үөлү дэлэһинэ көтөрү иһитин сакааһын биһр ре-сепсион буолуога. Тэһэһин болпуростарга үөһэги ор-ганнары кытта кэсэтиһи ба-ра турар.

Нэһилиэнньэни норуот тут-тар табаардарынан хааччыла-га тас дойдолары кытта сы-һыаннар ураты мнэстэни ылаахтара. Быыл барыта 51 тыһ доллар уонна 37,5 тыһ. солк. бородуускуйаны экспортта-таһаарыахтаахпыт. Ол иһегэр 5 ц тааһы, 10 кг быһаархайы, 1 кг сүөһү үөһүн тааһын, 5 ц тайах муоһун, о. д. а. Тас дой-дулар фирмаларын кытта бы-һаччы сибээсэ таһыбыт оро-

йуоннары кытта биһргэ үлэлэ-һин болпуросотара үөрдүллэ-лэр. «Север» АПК хаһаайыс-тыбалары кытта үлэлэһингэ дуогабардары түһэрсин бара-турар.

ОРОЙУОН СОЦИАЛЬНАЯ САИДЫТЫН БЫЛААНА

Пятилетка сылларын устала-рыгар атыһа таһаарыллар боро-дуускуйа нэомэйэ 2030 тыһ. солк. үүннэ. Нэһилиэнньэни олох-дьаһах онотунэн хааччы-лар уонна маһы таһастыыр комбинаттар үлэлэрин нэомэ-һин биллэ-көстө улаатыннар-дылар. Норуот туттар табаар-дарын оноруу былаана 102 бырыһыан толоруллан, былаан-намытыттан 3200 тыһ. солк. элбэх табаар батарылыһа. Олох-дьаһах өһөлөрүн оноруу 101 бырыһыан толорулунна. Ол эрэри төлөбүрдээх өһөлө-рү оноруу уопсай былаана то-лоруллубата (94,6 бырыһыан буолла). Быыл, республика сакааһын быһытынан, төлө-бүрдээх өһөлөр 2553 тыһ. солк. тэрдиллэхтэрэ, эбэтэр ааспыт сыл фактической көрдө-рүүтүттан 24 бырыһыаннан үрдүк. Норуот туттар табаар-ларын оноруу 3,8 бырыһыан-нан улааттыа. Табаары оно-рууну дэлэһингэ матырыбаал, ресурс суохтара, тийбэттэрэ биллэр мнэһи онороллор. Онон бу салаада кооператива-ры тэрийи, биһрдиллэн дьо-ну көсүлээһин ымытылынан наа-да. Лесопункт, «Якутавто-транс» филнала онорор өһөлө-рүн кэсэтиллэр эрэйиллэр.

Аһылыгы дэлэһингэ тэрилтэ-лэр көмө хаһаайыстыбалара улахан оруоллаһахтара.

Розничнай табаар эргирин нэомэйэ ааспыт сыл көрдөрүү-түттан таһнары түһэр күүтүл-лэр. Ол эргин систематыгар тастан аҕалылар табаар ары-һырынан быһаарыллар. Рес-публика үрдүнэн 1990 сыл-лаахха атылааһыт табаар уопсай нэомэйиттан 53 быры-һыанга дуогабар түһэри-лиһа. Ордук культурнай-быто-вой, спортивной, парфюмерной, галантерейнай, текстильной та-баардар уонна чэпчэки про-мышленность табаардара тий-бэттэрэ сабадаланар. Райпо-требсоюз табаарынан саппааһа ааспыт сылтан 4 мөл. солк. арыһаата.

Төһө да норуот туттар та-баардарын, төлөбүрдээх өһө-лөр былааннарын улаатыннар-быт иһин, тутуу рыногын бай-ыттын проблематын олохтоох ресурстар суоттарыгар быһаар-рар кыаллыбата чуолкай. Уоп-сай нэһилиэнньэ дохуотуттан кинилэр 18 эрэ бырыһыан ылааллар. Маннык балаһыан-һаттан хайдах таһыахха со-буй?

КАПИТАЛЬНАЯ ТУТУУ БЫЛААНА

Ааспыт сыл түмүгүнэн 14207 тыһ. солк. капиталнай үгүу онорулунна, ол иһигэр иһиннэммит үгүу суоттарыгар 6702 тыһ. солк. туһанылыһа, 11482 тыһ. солк. сүрүн фон-далар олоххо киллэрилиннилэр. Ол эрэри сүрүн баһаарыттар тэрилтэлэри аһаас биһичи-нэлэринэн былааннарын тохту-лар. Социальной хайыскалаах объектары тутууга балаача үлэ ымытылыһа: 8193 км. м нан-нээх оһорор дьһэлэр, 20 үөра-нар мнэстээ оһуола, 300 мнэстада 2 кулууп тутулуну-лар. Былааннамыт объектар-тан оройуон киһингэр остоло-буой, оборудование суох буо-

(Бүтүүтүн 4-с стр. көр).

